

IDEJA EVROPSKOG DRŽAVNOG SAVEZA U DELIMA PROFESORA ŽIVOJINA M. PERIĆA

U V O D

Uprkos činjenici da je praktično ostvarenje integracionog procesa na evropskom tlu započeto tek u drugoj polovini XX veka, ideja o evropskom ujedinjenju potiče još iz antičkog doba. "Načini zamišljene ili pokušane realizacije te ideje bili su različiti. Neki su nastojali da to ostvare ognjem i mačem, poput Karla Velikog, Napoleona ili Hitlera. Drugi su pokazivali veću sklonost ka mirnim, dogovornim putevima."¹ Dakle, svest o predodređenosti evropskog kontinenta za povezivanje u jednu organizacionu celinu stara je preko dva milenijuma.² Između Prvog i Drugog svetskog rata ideja ujedinjenja država starog kontinenta doživljava pro-

Dr Jelena Čeranić, docent Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjaluci; Institut za uporedno pravo, Beograd.

¹ B. Rakić, *Za Evropu je potrebno vreme*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009, str. 7.

² Već od XVII veka brojni evropski mislioci, umetnici i političari intenzivno su počeli da se bave idejom udruživanja država starog kontinenta mirnim putem, predlažući načine kojima bi se do takvog ujedinjenja došlo. Među najpoznatijim idejnim pretečama evropskih integracija su: na početku XIV veka Pjer Dibo (Pierre Dubois), dvorski advokat francuskog kralja Filipa IV Lepog (Philippe de Bel), zatim u XV veku češki kralj Jirži Podebrad (Jirži Poděbrad), u XVII veku francuski sveštenik i profesor matematike Emerik Krise (Emeric Crucé), zatim bivši glavni ministar Anrija IV, vojvoda Maksimilijan de Sili (Maximilien de Sully) i engleski kveker Vilijem Pen (William Penn). U XVIII veku najistaknutiji predstavnici ove ideje bili su opat de San Pjer (l'Abbé de Saint-Pierre), Džeremi Bentam (Jeremy Bentham), kao i Imanuel Kant (Immanuel Kant). U XIX veku, među pri-

cvat, a njeni najistaknutiji nosioci bili su austrijski grof Kalergi (*Richard Coudenhove-Kalergi*), osnivač Panevropskog pokreta i francuski ministar spoljnih poslova Aristid Brijan (*Aristide Briand*). Ova zamisao imala je svoje poklonike i među istaknutim umetnicima tog vremena, kao što su Šiler (*Johann Christoph Friedrich von Schiller*), Gete (*Johann Wolfgang von Goete*), Novalis (*Freidrich von Hardenberg-Novalis*), Hajnrih Hajne (*Heinrich Heine*), Viktor Igo (*Victor Hugo*), Pol Valeri (*Paul Valéry*) i drugi.³

Među pristalicama ideje ujedinjenja evropskog kontinenta bio je i jedan Srbin, profesor dr Živojin M. Perić. Ž. Perić rođen je 1868. godine u selu Stubline, a umro je 1953. godine u švajcarskoj varošici Oberurnen. Bio je profesor Pravnog fakulteta u Beogradu, dopisni član SANU i profesor Haške akademije za međunarodno prvo. Za izvanredne zasluge učinjene nauci, naročito u uporednom pravnopolitički angažovan i politički opredeljen. Bio je član Napredne stranke, a kada je ona napravila izborni sporazum sa Radikalnom strankom, istupio je i osnovala stranka, a ne on. "Politička misao i politička delatnost Ž. Perića tokom njegove profesionalne pravničke i političke karijere i njegovog aktivnog bavljenja pisanjem (do otprilike 1943. godine) u suštini nisu pretrpele bitne izmene. Pojedinci i političke stranke su menjale ideologiju, tabore, principe, načela i slično; Ž. Perić se u suštini nije menjao."⁴

Jaša Prodanović pisao je o politici Ž. Perića na sledeći način: "Pre rata g. Živojin Perić pripadao je maloj grupi srpskih umerenih konzervativaca. Nominalno je on bio član napredne stranke, ali ta stranka kao i neke druge srbijanske stranke sastavljena je bila iz raznorodnih elemenata. U njenim vrhovima bilo je malo prazakoračivao u reakcionarstvo, niti je sklizavao u demagoštvo. Od svih bližih osobi još i dve najglavnije: vernost svojim načelima i hrabrost da ih brani bez bojazni od javnog mnjenja. Takva načelnost bila je retkost u Srbiji. U njoj su mnogi političari počinjali preteranim slobodnjaštvom, da završe grubim reakcionarstvom. (...) U toj nezdravoj političkoj atmosferi u kojoj su moralno posrtali ne samo pojedinci ni političari nego i čitave stranke bilo je teško održati se nerazboljen. (...) G. Perića nisu pustošeni politički vetrovi zavitalavali iz jedne krajnosti u drugu. On nije u

stalicama evropske integracije, ključno mesto zauzimaju Sen-Simon (*Compte Hanri de Saint-Simon-Sandricourt*), Prudon (*Pierre-Joseph Proudhon*) i Krauze (*Karl Christian Friedrich Krauze*).

³ B. Rakić, str. 7-10.

⁴ B. Nadoveza, *Politička misao Živojina Perića*, Institut za političke studije, Beograd, 2005, str. 7.

politici tražio ni da ga uzdigne na viši položaj, ni da mu stvori bogatstvo, ni da zadovolji njegovu sujetu. Nije se tiskao po dvorskim predsobljima, ali nije ni laskao biračkoj masi."⁵

Profesor Perić se u svojim radovima rukovodio idejom autoriteta državne vlasti, prava pojedinca i pacifizma. Otuda i njegov otpor upotrebi nasilnih sredstava, kao što su ratovi, revolucije ili državni udari. Poznato je da je bio protivnik kralja Aleksandra Obrenovića i da je odbio njegov poziv da bude ministar pravde, ali posle državnog udara i ubistva kralja i kraljice, bio je žestoki protivnik zaverenika, optužujući ih za delo ubistva u čemu je takođe bio dosledan do kraja, obnavljajući svake godine krivičnu prijavu, kako ne bi nastupila zastarelost krivičnog gonjenja. To je činio sve do 1930. godine kada su novi krivični propisi uveli apsolutnu zastarelost. S druge strane, polemisaio je sa revolucionarno nastrojenim studentima, ali ih je branio od progona vlasti, zalažući se za slobodu iznošenja različitih ideja, tvrdeći da je propisivanje kazne protiv zločina zbog mišljenja zloupotreba vlasti.⁶

O profesoru Periću, kao čoveku, vladalo je mišljenje da je "ozbiljan, oštrouman, duhovit, na njemu se ogleda uticaj francuske kulture, za sve se interesuje – na prvom mestu za svoju nauku u čijoj atmosferi živi, određen, energičan."⁷ Pina se da je skroman, velikih moralnih principa, privržen hrišćanskim načelima.

Profesor Perić bio je istaknuti pristalica i promoter ujedinjenja država starog kontinenta kao načina za obezbeđenje trajnog mira. Sve do svoje smrti zalagao se za uspostavljanje Evropskog Državnog Saveza, što je i tema ovog rada. Prvi deo rada posvećen je Prvom Kongresu Evropskog Saveza na kome je, kao predstavnik tadašnje Kraljevine Srbije, učestvovao profesor Perić. U okviru drugog punjeni da bi došlo do osnivanja Evropskog Državnog Saveza. U trećem delu rada analizirane su teškoće oko političkog organizovanja Evrope na koje je on ukazivao u svojim delima. Posebna pažnja posvećena je međunarodnoj državnoj suverenosti kao jednoj od prepreka formiranju Evropskog Državnog Saveza.

PRVI KONGRES EVROPSKOG SAVEZA

Profesor Perić bio je učesnik Prvog Kongresa Evropskog Saveza (*Le Premier Congres de la Fédération Européenne*) koji je održan u Rimu od 16. do 20. maja 1909. Zanimljivo je da je povod za sazivanje ovog kongresa bilo otvaranje srpskog

⁵ J. Prodanović, "Politika Živojina Perića", *Pravna misao*, br. 11-12, Beograd, 1937, str. 483-485.

⁶ O. Antić, Dugo putovanje u Evropu", *Pečat*, 6.08.2010.

⁷ S. Šapčanin, *U spomenicu gospodinu D-ru Živojimu M. Periću*, Beograd, 1938, str. 3.

pitanja zbog aneksije Bosne i Hercegovine 1908. godine. Aneksiona kriza je prvi put u savremenoj istoriji Evrope izazvala opasnost po Evropu kao celinu, tj. opasnost od jednog opšteg evropskog rata.

Inicijativu za sazivanje Kongresa dao je engleski finansijer Maks Vehter (*Max Vaechter*), poznat u to vreme u Evropi kao veliki pacifista. U memorandumu, koji je poslat uz poziv na skup, G. Vehter je povukao paralelu između ekonomskog i finansijskog stanja Evrope i Sjedinjenih Američkih Država, trudeći se da iznese razloge razlike koja iz te paralele proističe u korist SAD. Te razlike ukazuju na materijalno preimućstvo federativnog sistema SAD nad nefederativnim sistemom Evropskih Država, sistemom u kome su pojedine države, bar pravno, potpuno suvereni i nezavisni činiooci. Prema programu, Kongres je trebalo da ima tri sekcije : političku, ekonomsku i pravnu, ali pošto je referent za drugu sekciju bio sprečen da dođe, Kongres je imao samo političku i pravnu sekciju.

Politička sekcija

Prva, politička sekcija, bavila se pitanjem: "U kojim se granicama može ostvariti jedna politička federacija evropskih država i kakav ona uticaj može imati na opšti mir?". Na ovoj sekciji izneto je da bi se "Evropska Federacija imala osnovati na *status quo* : svaki drugi sistem činio bi je nemogućom. Pa i pod tim uslovom vlade pojedinih evropskih država ne bi odmah pristale na Savez."⁸ Profesor Perić je izložio svoje neslaganje sa predloženim ujedinjenjem preko *status quo-a*, napominjući da bi to dovelo do toga da bi Srbi, koji su u Austro-Ugarskoj i Turskoj, ostali definitivno u tim državama. "Treba, dakle, da se, pre opšte federacije, u Evropi svrši prvo sa procesom ujedinjenja pojedinih rasa, proces koji mora prethoditi federisanju. U ostalom, zašto bi Austro-Ugarska i Turska bile protivne unifikaciji srpske rase, kada će to tako ujedinjeno Srpstvo, ući, kao autonomna država, u savez i sa jednom i sa drugom?"⁹ Predsedavajući sekcije je na ovu opasku profesora Perića odgovorio da razume njegova strahovanja, ali da ona treba da otpadnu, istakavši da bi federisanje Srbije sa Austro-Ugarskom i Turskom, na bazi *quo-a*, moglo samo ubrzati srpsko ujedinjenje, jer, prema njegovim rečima "čim bi Austro-Ugarska i Turska bile sa Srbijom u savezu, one ne bi imale razloga

⁸ Prvi Kongres Evropskog Saveza, Izveštaj G. Ministru prosvete i crkvenih poslova, Gospodinu Ljubomiru Stojanoviću, Državna štamparija Kraljevine Srbije, Beograd, 1910, str. 37-38.

⁹ *Ibid*, str. 41.

stati na put da se Srbiji, kao autonomno-saveznoj državi, prisajedine srpske oblasti iz Austro-Ugarske i Turske".¹⁰

Na Kongresu je prihvaćena potreba formiranja jedne Evropske federacije koja bi doprinela opštem miru i izražena želja "da se ustanovi, među državama u Evropi, jedan organizam, efikasniji od arbitraže, sa utvrđenim i za sve obaveznim pravilima, kako bi se ekonomski odnosi između tih država, kao i između njih s jedne strane i država ostalih kontinenata s druge strane, uredili jednom jednoobraznom konvencijom."¹¹

Pravna sekcija

Na drugoj sekciji, koja je za temu imala pitanje: "Koji su to ekonomski i socijalni predmeti za koje je neodložnije potrebno jednoobrazno međunarodno zakonodavstvo?", profesor Perić imao je zapažen referat pod naslovom "Uticaj jednog građanskog zakonodavstva na razvijanje solidarnosti među ljudima". U nistva građanskoga zakonodavstva na razvijanje solidarnosti među ljudima". U svom izlaganju, pošao je od stava da federacija ojačava duh solidarnosti među državama u savezu. Veća je solidarnost među pojedinim federisanim nemačkim državama ili švajcarskim saveznom kantonima nego između Nemačke Carevine od država ili švajcarskim saveznom kantonima nego između Nemačke Carevine odnosno Švajcarske Republike s jedne i ostalih evropskih država s druge strane. I same socijalne razlike ili sličnosti među ljudima imaju uticaja u pogledu njihove manje ili veće solidarnosti. Dva naroda biće među sobom solidarniji ukoliko žive pod istim društvenim prilikama.

Veći deo izlaganja prof. Perić je posvetio značaju građanskog zakonodavstva, ističući da ono vrši, na društvene odnose, uticaj prvog reda. Ne postoji propis koji čoveka obuhvata u tolikom obimu kao što je slučaj sa građanskim zakonodavstvom. Budući da nijedan zakon ne reguliše toliko važnih odnosa koliko građanski zakonik, njegov domen je širi od domena ostalih zakona koji spadaju u nadležnost sudske vlasti. "Nema zakona koji bi bio u jačoj vezi sa ostalim manifestacijama društvenoga života, ekonomijom, moralom, politikom, religijom nego građanski zakonik. Građansko zakonodavstvo jeste, može se reći, ogledalo u kome se ogleda stanje kulture jednog naroda, to je puls društvenoga života".¹²

Ovo jedinstvo u građanskom zakonodavstvu, koje doprinosi koheziji među stanovnicima jedne iste države, proizvodi ista dejstva, i kada je reč o odnosima među pojedinim narodima. Drugim rečima, ukoliko su građanska zakonodavstva dveju država sličnija jedna drugom, utoliko se i članovi tih država osećaju među

¹⁰ *Ibid*.

¹¹ *Ibid*, str. 43.

¹² *Ibid*, str. 47-48.

sobom bliži i obratno. Stoga treba pozdraviti, sa gledišta ljudske solidarnosti, svaki trud zakonodavca da se dođe do jednog opšteg građanskog zakonodavstva.¹³

Ova tendencija počela se prvo opažati na terenu međunarodnog privatnog prava, ali je ta oblast isuviše mala za razvoj ljudske solidarnosti. Ona se bavi samo slučajevima kada bi pojedinci pojedinih država stupili, među sobom, u privatno-pravne odnose. Međutim, unutrašnji život svake države ostavljen je svakoj državi ponaosob. Dakle, međunarodno privatno pravo se ne interesuje za pitanje izjednačavanja unutrašnjih zakonodavstava, koje bi, jačajući solidarnost među ljudima, sprečilo u znatnoj meri oružane borbe među narodima.¹⁴

Tada stupa na scenu uporedno pravo. "Ko kaže zakon, kaže prostor i vreme. I zbog toga čim je pravo stupilo u društvo nauka, i uporedno pravo se pojavilo. Da bi se pronašli pravni zakoni, nije trebalo, nesumnjivo, zadržati se u granicama samo jedne države niti samo jednog određenog perioda vremena. Valjalo je, naprotiv, obuhvatiti sve države i sve vekove, kao što se ni fizičke nauke ne ograničavaju samo na jednu zemlju ili na jednu epohu. (...) i ukoliko se više ljudi budu jedni drugima približavali sa gledišta moralnog, uzimajući reč : moralno kao anti-tezu reči : fizičko, utoliko će i ovi poslednji zakoni biti sve mnogobrojniji, tako da onoga dana kada moralne i sociološke razlike među narodima budu iščezle, neće, u domenu prava, biti drugih zakona do tih zajedničkih, opštih zakona."¹⁵

Tek tada će pravo potpuno zaslužiti ime nauke jer neće biti francuskog prava, nemačkog prava itd, kao što nema francuske hemije, nemačke hemije itd. Tek tada će pravna nauka biti jedna i opšta, kao što je, npr, fizika jedna i opšta. Profesor Perić je mišljenja da ne treba čekati da solidarnost bude samo prirodna pojava evolucije, već da je valja potpomoći, ubrzati svim zakonima i moralno dopuštenim sredstvima. Shodno tome, on je svoje izlaganje završio željom da se osnuje u Rimu jedna međunarodna akademija sa zadatkom da priređuje javne diskusije o pravnim pitanjima i o uporednom zakonodavstvu.¹⁶

¹³ *Ibid*, str. 51.

¹⁴ *Ibid*, str. 51-52.

¹⁵ *Ibid*, str. 52-53.

¹⁶ Poslednjeg dana Kongresa, na Opštoj sednici, ponovljene su odluke koje su izglasale sekcije : prvo, Rezoluciju o Evropskoj političkoj federaciji; drugo, želju da se u Rimu osnuje društvo za međunarodnog Suda, koji će u poslednjem stepenu da sudi predmete iz privatnog prava koji su regulisani međunarodnim konvencijama i četvrto, želju za stvaranjem Međunarodne unije za zaštitu radnika. Na kraju je skup jednoglasno odobrio sve ove odluke.

USLOVI USPOSTAVLJANJA EVROPSKOG DRŽAVNOG SAVEZA

Pitanje o miru i ratu spada u najstarije i najosnovnije probleme Čovečanstva. Kao ubedeni pacifista, profesor Perić je veliki deo svog naučnog opusa posvetio mogućim rešenjima za obezbeđenje trajnog mira na evropskom kontinentu. Prema njegovom mišljenju, postoje dva rešenja : jedno je sistem ravnoteže sila, a drugo je sistem jedne Savezne Evropske Države.

U istoriji Evrope, do tada, bio je primenjen samo sistem ravnoteže sila koji se sastoji u tome da države evropskog kontinenta, naročito Velike Sile, podele u dve grupe (dva tabora) od prilike iste snage. "Time se međunarodna vaga na tom kontinentu održi i održava u ravnoteži. Jer kao i svugde i ovde ravnoteža znači mir : pošto su oba protivnika jednake jačine, to, u jednom sukobu i ratu, ni jedna grupa ne bi pobedila i onda bi rat bio besciljan."¹⁷ Osim toga, ta ravnoteža u odnosima Velikih Sila u isto vreme zaštita je nezavisnosti i slobode malih narodnosima. Međutim, on se ne može prihvatiti kao jedini mogući i definitivni sistem osiguranja mira jer sadrži u sebi vrlo opasne elemente, o čemu i svedoči istorija Evrope. "Jer, ko kaže ravnoteža taj kaže i mogućan poremećaj ravnoteže : jedna čak i vrlo mala količina materije stavljena na jedan od dva tega vage u ravnoteži dovoljna je da vaga dospe u mobilno stanje, stanje koje u oblasti ravnoteže Evropskih Sila, može da znači rat, kao što se faktički i zbivalo."¹⁸ Dakle, sistem ravnoteže sila, ako je i osiguravao mir za neko vreme, dovodio je do ratova ogromnih razmera upravo tom deobom Velikih Sila u dva tabora ratnih strana od kojih se svaki sastojao od više država.

Stoga se, prema profesor Periću, sistem ravnoteže sila mora odbaciti kao sredstvo pacifikacije Evrope. Da bi se obezbedio trajni mir neophodno je da se postojeći sistem mnogobrojnih suverenih i nezavisnih država zameni sistemom jedne jedine države u kojoj bio današnje države bile samo članovi, delovi, te velike Svetske Države, Opšte Države Čovečanstva. Kada bi se to ostvarilo nestalo bi ratova, jer svaki rat pretpostavlja bar dve suverene države, a tada bi bila samo jedna država na našoj planeti, a jedna država ne može, naravno, ratovati sama sa sobom. Do tog ideala Svetske Države može se doći samo postepeno, a ona se ogleda u tome da se, najpre, stvore zasebne kontinentalne, kopnene federacije, tj. da se,

¹⁷ Ž. Perić, *Ravnoteža Sila ili Evropska Savezna Država*, Štamparija Radenković, Beograd, 1939, str. 5-6.

¹⁸ *Ibid*, str. 6.

na svakom od pet kontinenata, organizuje po jedna savezna država, pa tek onda, organizacijom tih pet kontinentalnih saveznih država u jedan opšti savez, dođe do Svetske Države.¹⁹

Dakle, da bi se došlo do ideala Svetske Države, najpre se mora realizovati ujedinjenje država evropskog kontinenta. Za uspostavljanje Evropske Savezne Države, od koje bi sadašnje države sačinjavale samo autonomne ili polusuverene jedinice, neophodno je da budu ispunjena dva uslova.

Opšti sporazum evropskih država

Prvi uslov je da Evropska Savezna Država bude rezultat opšteg sporazuma evropskih država u kome bi sve one, velike kao i male, učestvovala na potpuno ravnopravnoj osnovi. Taj Savez ne sme biti organizacija koju čini samo nekolicina evropskih država, Velikih Evropskih Sila, Savez koji bi one posle nametnule ostalim manjim i malim državama. U Evropskom Savezu ne bi moglo biti velikih i malih članova, nego bi sve evropske države bile u njemu jednaki i ravnopravni članovi.

Društvo (Liga) Naroda ne predstavlja ovakav savez jer su njega osnovale Sile Pobednice, bez Sila Pobeđenih, koje jesu kasnije pristupile Ligi, ali pošto su prvo, po volji pobedilaca, izdržale, "da se poslužimo tim izrazom jednu političku epitimiju, tako da one danas predstavljaju u Ligi Naroda jednu bar faktički, ako ne i pravno (po statutima Lige) nižu grupu članova Lige."²⁰ Dakle, reč je o jednoj Ligi Pobednika, stvorenoj ne sporazumom ravnopravnih članova nego materijalnom silom, radi očuvanja njihovih ratnih tekovina i održanja mira na temelju tih tekovina. Na ovom mestu profesor Perić skreće pažnju na jednu svojevrsnu ironiju da i pobedene države čine sastavni deo jedne međunarodne političke organizacije određene da osigura rezultate pobede nad njima i mir zasnovan na njihovim porazima. Stoga Liga Naroda nije ništa drugo do jedno izdanje sistema ravnoteže sila, s tim da je ovde ravnoteža poremećena u korist jedne grupe, sila pobedni- ca, a protiv druge grupe, sila pobeđenih. Ovakvo stanje traje samo dok ova druga grupa ne uspe da, nekim novim ratom, ravnotežu poremeti u svoju korist, a na štetu protivnika. "Dva protivnička tabora koja su, sa bojno polja, prešla u Ligu Naroda, sa svim svojim antipodnim mentalitetima i težnjama, jedno su produže-
nje rata u u miru!"²¹

¹⁹ Ž. Perić, *Evropski Državni Savez*, Štamparija Jovanović i Bogdanov, Novi Sad, 1929, str. 4-5.

²⁰ *Ibid*, str. 9-10.

²¹ Ž. Perić, *Društvo Naroda i Evropske savezne Države*, Arhiv za Pravne i Društvene Nauke, Beograd, 1930, str. 8.

Dakle, Liga Naroda je zapravo jednostran i opasan savez, jer se predstavlja kao antinemački. Suprotno tome prava Evropska Savezna Država, ona koja bi trebalo da obezbedi Evropi siguran i trajan mir, ne sme imati nikakv antikarakter, tj. biti uperena ni protiv koga, već mora imati jedan opšti evropski karakter. Evropska Savezna Država mora biti "toliko širokogrudna i hrišćanska da obuhvati i obgrli podjednako i ravnopravno sve evropske države i narode, i male i velike, pobedene kao i pobedioce."²²

Isključenje Engleske

Jedan od najvažnijih elemenata za organizovanje evropskog kontinenta na federativnoj osnovi je, prema profesoru Periću, solidarnost koja postoji u odnosima naroda istog kontinenta i koja dolazi otuda što evropski kontinent predstavlja jednu ne samo geografsku nego i istorijsku i ekonomsku celinu. Poznato je da, između delovima jedne celine, ima i mora imati uzajamnosti koja ih upućuje na zajednički rad i saradnju. "Živeći vekovima na istom prostoru, narodi Evropskoga Kontinenta bili su prinuđeni da jedni drugima čine uzajamne ustupke, da se toleriraju, što je jedan i iskustvom utvrđeni pojav kod svake zajednice (porodice, zajednice, bratstva, plemena, nacije)."²³

Što se Engleske tiče, stvar u ovom pogledu stoji drugačije. Englezi su živeli i žive na jednom ostrvu, odvojeni od kontinenta i evropskih naroda. Usled toga, oni su se razvijali nezavisno od naroda kontinenta, tako da predstavljaju, u odnosu na Evropljane, narod sa posebnim tradicijama i posebnim osobinama. "Englesko Pravo je, npr, toliko originalno i specijalno prema Pravu naroda našega Kontinenta da se ono smatra i izučava kao jedna, u mnogom pogledu, antiteza prema Evropskom Pravu."²⁴

Od svih evropskih država, Engleska se naročito zalagala za sistem ravnoteže sila. Ovaj sistem, izvan koga se ona uvek držala, stavljao je Veliku Britaniju u izuzetno povoljan položaj, da bude "arbitar Evropskoga kontinenta."²⁵ Neorganizovanost, pa čak i politička anarhija u Evropi omogućavali su Engleskoj intervenciju najširih razmera. Na taj način Engleska je bila u poziciji da po svojoj volji i prema svojim interesima, koji ne moraju biti interesi evropski, stvara i rastvara koalicije evropskih država i izlaže ih ratnim opasnostima.

²² Ž. Perić, str. 10.

²³ *Ibid*, str. 20.

²⁴ *Ibid*, str. 21.

²⁵ Ž. Perić, *Ravnoteža Sila ili Evropska Savezna Država*, str. 7.

Budući da Engleska i kontinentalni deo Evrope nisu vezani istom političko-ekonomskom sudbinom, ni njihovi putevi i težnje se ne poklapaju. Stoga ne bi bilo uputno da u Evropskom Savezu bude država čija bi težnja bila još od samog početka, na svaki način, da rasturi jednu ustanovu uperenu protiv njenog mešanja i tutorstva u evropskim stvarima.²⁶ Naravno, ovo isključenje Engleske ne bi bilo ni u kakvoj agresivnoj nameri protiv Velike Britanije. Stvoren mira radi i u svrsi osiguranja mira, Evropski Savez ne bi, logično, mogao biti nikakv instrument rata ni protiv koga pa, dakle, ni protiv Engleske. Štaviše, i daleko od toga, kasnije, pri daljem razvoju ideje Svetske Savezne Države, i Engleska bi, koja već sa svojim dominionima sačinjava jedan Savez, pristupila toj Svetskoj Državi.²⁷

Profesor Perić je još dvadesetih godina XX veka pisao da Evropske federacije, pa dakle, ni mira u Evropi ne može biti bez definitivnoga izmirenja Francuza i Nemaca. "Njihovo izmirenje će biti, u isti mah, i izmirenje ostalih evropskih naroda, kao što je danas zavada njihova zavada cele Evrope. Stojeći na čelu evropske kulture, ta dva naroda imaju specijalnu dužnost da Evropu organizuju i tako joj dadu jedan stalan i dugotrajan mir, što znači da, ako ne bude mira u Evropi, ta dva naroda će nositi za to pred Čovečanstvom i Istorijom najveću odgovornost."²⁸ Ovaj koncept primenjen je tek pedesetih godina XX veka, prilikom osnivanja Evropskih zajednica, ali na žalost nakon još jednog strašnog rata (Drugog svet-skog rata).

TEŠKOĆE OKO POLITIČKOG ORGANIZOVANJA EVROPE

Teškoće oko političkog organizovanja Evrope, tj. uspostavljanja Evropskog Državnog Saveza, piše profesor Perić, su dvojake : jedne dolaze od ideja, a druge od ljudi. Iako je to isto : ideje to su ljudi, a ljudi to su ideje, ipak se mora napraviti razlika. "Kod političkih reformi smetnje se mogu, najpre, pojaviti u načelnom ot-poru pojedinaca, u njihovom protivnom shvatanju : i to su idejne teškoće na koje se nailazi u svim duhovnim pokretima. Ideje, kao i organizam, brane se od smrti, i one ne žele da idu u grob odnosno muzej. Ali, teškoće kod reformi dolaze, tako-đe, i od ljudi lično, to jest od njihovih interesa koji ne moraju biti baš materijalni interesi : čovečiji interesi mogu biti najraznovrsniji."²⁹

²⁶ *Ibid.*, str. 11.

²⁷ Ž. Perić, *Evropski Državni Savez*, str. 4-5. 11-12.

²⁸ *Ibid.*, str. 14-15.

²⁹ Ž. Perić, *Teškoće oko političkoga organizovanja Evrope*, štampano iz "Letopisa Matice SrP-ske", Štamparija Dunavske banovine, Novi Sad, 1931, str. 6.

"Teškoće koje dolaze od ideja"

Uprkos tome što smatra da ih ima više, profesor Perić naročitu pažnju po-svećuje trima kategorijama ideja koje se ističu protiv nove političke ideologije u Evropi, a to su : međunarodna državna suverenost, nacionalizam i buržoaski in-dividualizam.

Nova politička koncepcija Evrope profesora Perića podrazumeva nestanak međunarodne suveronosti država kao osnove dosadašnje, međunarodnopravne ideologije. Međunarodno pravo i međunarodna suverenost država tesno su pove-zani jedno s drugim, a sa njima stoji u vezi i rat kao njihova neminovna posledica. "To trojstvo : međunarodno pravo, spoljašnja državna suverenost i rat dele i deli-će istu sudbinu : oni zajedno žive i zajedno će umreti. Jedna vrsta sijamskih bliza-naca. Otuda su oni svi troje protiv federisanja Evrope koje ima da ih sahrani : jed-na koalicija neprijatelja protiv buduće, prave nove, Evrope."³⁰

Ono što je danas posebno zanimljivo jeste stav profesora Perića da Evro-pa treba da bude uređena na bazi jedne savezne države (fr. *Etat fédéré*), za razliku od saveza država ili državnog saveza (fr. *la confédération d'Etats*). Od ova dva tipa složene države samo je prvi u stanju da Evropu definitivno pacifikuje : samo on stvara od nje jednu jedinu državu (fr. *un Etat unique*) suverenu prema ostalim de-stvara od nje jednu jedinu državu (fr. *un Etat unique*) suverenu prema ostalim de-lovima sveta i u kojoj će tadašnje suverene evropske države biti samo autonomni delovi slični pojedinim polusuverenim državama (npr. u SAD ili Nemačkom Sa-delovi slični pojedinim polusuverenim državama (npr. u SAD ili Nemačkom Sa-vezu ili pojedinim švajcarskim kantonima). U savezu država, naprotiv, svaka dr-zevu ili pojedinim švajcarskim kantonima). U savezu država, naprotiv, svaka dr-žava ostaje i dalje suverena i njen odnos prema drugim državama u savezu nije unutrašnji javnopravni odnos, ako u saveznoj državi, nego je opet međunarodno-unutrašnji javnopravni odnos, ako u saveznoj državi, nego je opet međunarodno-venih država koji karakter te države, kao kod svakog međunarodnog ugovora, zadržavaju i u buduće. Ovakav jedna savez država i Liga Naroda, jer tu svaka dr-žava, i ako član Lige, ostaje nezavisna i suverena. Stoga Liga Naroda i nije mogla da bude garancija mira. Ona nije jedinstvena svetska država, što znači da pored Lige, ostaje međunarodna suverenost država i međunarodno pravo, ono što u sebi nosi opasnost rata.³¹

Profesor Perić oštro se protivio ideji Aristida Brijana o Panevropskom save-zu u kome bi bila zadržana državna međunarodna suverenost. To znači da takva Panevropa ne bi bila jedna jedinstvena evropska država nego samo jedan savez evropskih država, koji ne može biti sredstvo za obezbeđenje mira u Evropi. Bri-jevanje Panevropu za Ligu Naroda u smislu da Panevropa treba da bude samo

³⁰ *Ibid.*

³¹ *Ibid.*, str. 6-7.

no protivili, već se misli na pojedince koji ne žele preuređenje Evrope zato što bi ta nova Evropa nanela štete njihovim ličnim interesima. Nesumnjivo da će takvih ljudi biti prilikom uspostavljanja novog političkog oblika organizovanja kontinenta, kao što ih je bilo u istoriji. Lični momenti oduvek su igrali veliku ulogu, te su čitave kategorije pojedinaca čiji su se interesi našli pogođeni novim reformama ustajale protiv njih.

Profesor Perić posebno izdvaja dve grupe ljudi koji bi mogli biti smetnja za ostvarenje Savezne Evropske Države. To su nacionalni političari i diplomatija. Što se tiče nacionalnih političara, ukidanjem međunarodne državne suverenosti i svodenjem nezavisnih i suverenih država u Evropi na rang autonomnih jedinica, politički značaj tih država biće umanjen, a polje političke aktivnosti pojedinaca suženo. Stoga profesionalni političari ne mogu imati mnogo simpatija za ovakvu Evropsku Saveznu Državu. Kada je reč o diplomatiji ona će biti još teže pogođena od nacionalnih političara. Ovakva država vodi iščeznuću međunarodnog prava u Evropi, kome i diplomatija duguje svoju egzistenciju. Iščeznuće međunarodnog prava na evropskom kontinentu znači, u isti mah, i iščeznuće diplomatije na njemu. Dakle, u Evropi će postojati samo jedna diplomatija, ona koja će Evropu vezivati za druge kontinente, dok će sva druga unutrašnja diplomatija otpasti. Stoga je diplomatija oduvek i bila najskeptičnija kada je reč o mogućnosti stvaranja Savezne Evropske Države, smatrajući takvu organizaciju utopijom.³⁷

Ipak, posle svih strahota koje je doneo Prvi svetski rat, evropska diplomatija je morala da počne da razmišlja o načinu osiguranja Evrope od eventualne nove katastrofe. Zanimljivo je da se diplomatija ni tada nije prihvatila ideju federativnog uređenja Evrope koju su nediplomate često pominjale, već se iznela teoriju o arbitražnom rešavanju međunarodnih sporova kao efikasnu meru za pacifikaciju Evrope. U tom smislu su, zaista, među mnogim evropskim državama i zaključeni ugovori.

Ipak, profesor Perić smatra da je zabluda i iluzija da su arbitražni ugovori u stanju da obezbede mir jer ti ugovori, formalno gledano, nisu ništa drugo do međunarodni akti, kojima se ne menja sistem političkog uređenja Evrope. I pored njih Evropa ostaje podeljena na mnoštvo nezavisnih i suverenih država, ostaje i dalje u istoj ili još većoj pravnoj i političkoj anarhiji punoj ratnih opasnosti.

Profesor Perić je bio svestan da se do ujedinjene Evrope ne može doći ni lako ni brzo, već da se mora uložiti mnogo napora i strpljenja. Isticao je da se u tom procesu ne treba mnogo oslanjati na državnike i diplomate koji, sa uspehom ovoga pokreta, imaju toliko da izgube. "Mi mislimo da će isti pokret ipak, na kraju krajeva, dugovati svoje realizovanje širokim narodnim masama koje, naprotiv,

³⁷ *Ibid*, str. 11-14.

imaju samo da dobiju toj novoj Evropi. Međutim, nadajmo se da državnici i diplomate neće ideju nove Evrope i suviše kompromitovati i time još uvećati sve one ne male i ne malobrojne teškoće koje već postoje u tom pogledu."³⁸

ZAKLJUČAK

U vremenu kada se na nekim birokratskim punktovima raspravlja o tome da li Srbija pripada evropskoj zajednici država ili ne, valja se podsetiti da je profesor Perić još davne 1909. godine učestvovao kao predstavnik Kraljevine Srbije na Prvom Kongresu Evropskog Saveza i imao zapaženo izlaganje. Ovo je samo jedna crtica iz bogate istorije Srbije koja svedoči da uopšte nema mesta diskusiji o pripadnosti Srbije evropskim civilizacijskim tekovinama. Srbija je geografski, istorijski, civilizacijski bila i jeste deo Evrope, a da li će biti deo trenutne političke organizacije u kojoj je okupljena većina evropskih država, sasvim je drugo pitanje.

Iako je današnja Evropska unija daleko od Saveza Evropskih Država za koji se zalagao profesor Perić, mnoge njegove ideje primenjene su u praksi, kao npr. ona da neće biti mira na evropskom tlu bez pomirenja Francuske i Nemačke. Dakle, profesor Perić bio je jedan od pionira ideje formiranja Evropske unije. Evropska federacija za njega je bila samo prelazno rešenje, jedna faza ka Opštoj Državi Čovečanstva, u koju je duboku vero kao ubeđeni legalista, pacifista i hrišćanin.

Profesor Živojin M. Perić je svojim radom, čija se dela citiraju i sto godina nakon nastanka, dao neprocenjiv doprinos pravnoj nauci i pozitivnoj afirmaciji Srbije u tadašnjoj Evropi. "Najkrupnija figura pravništva Slovenskoga juga. U inostranstvu jedan od naših najpoznatijih pravnika. Epska ličnost čija duhovna svežina i radna sposobnost ni u sedamdesetoj godini ne popuštaju. Sjajan uzor za ugled novim pravničkim generacijama."³⁹

³⁸ *Ibid*, str. 16.

³⁹ S. Jovanović, *Sedamdeset godina života Živojina M. Perića*, Pančevo, 1938, str. 4.